
A. De Viti De Marco

Büyük İtalyan iktisatçısı ve maliyecisi *Antonio De Viti De Marco*'un ölümünü haber aldık.

Prof. *Ricci*, *De Viti* ile Roma Üniversitesinde bir kaç yıl (1924-1928) beraber bulunmuştur. Bundan dolayı Prof. *Ricci*'den ünlü âlimin hayatı ve eserleri üzerinde bir yazı rica ettik. Prof. *Ricci* derhal arzumuzu yerine getirdi. Kendisine burada da teşekkürlerimizi bildiririz.

Tahrir Hey'eti

Edwin Seligman, denemelerinden birinde, İtalyan Maliye İlimi hakkında, bu ilme milletlerarası bir üstünlük tanımak suretile, çok okşayıcı bir hüküm verdi. Bu hüküm, *Seligman* ilmimizin herkesçe tanınan öğreticisi olduğundan, ehemmiyetli ve dikkate lâyıktır. İmdi; İtalyada maliye ilmini bir sistem haline koyanın *Antonio De Viti De arco* olduğunu ve memlekette üstünlüğünü herkesin tanıdığını bilmek lâzımgelir. Doğrusunu söylemek lâzımgelirse, İtalyada maliye ilminin şimdiki çağa mensup yenileyicisi *Maffeo Pantaleoni* oldu; fakat, gençliğinde yazdığı ve bununla beraber maliye edebiyatında birinci sınıf eserler olarak kalan - vergilerin akisleri yahut vergi baskısı üzerinde tetkikler gibi [1] - bir takım monografilerden sonra kendini daha hususî bir surette iktisat ilmine vermeği üstün tuttu.

De Viti bunun aksini yaptı: evvelâ para teorisi üzerinde bir sırf iktisat cildi ile başladı; fakat sonra maliye ilminin cazibesine kapıldı. Ve ölümüne kadar bu ilme sadık kaldı.

1) *Maffeo Pantaleoni* : Teoria della trasfazione dei tributi. (Théorie de la translation des impôts), Roma 1882. — Contributo alla teoria del riparto delle spese pubbliche (Contribution à la théorie de la répartition des dépenses publiques), Roma 1883. — Teoria della pressione tributaria (Théorie de la pression des impôts), Roma 1887.

1924 yılı başlangıcında, *Maffeo Pantaleoni*'nin yerine geçmeğe çağrıldığı ve Roma Üniversitesinde İktisat dersi açılış nutkunu okuduğum vakit, *De Viti*'ye "Maliye ilminin yaşayan İtalyan yazarları prensi," dedim: bu onun unvanıdır. Maliye ilminin İtalyan yazarları onu bir öğretici olarak sayarlardı. Fakat en yüksek şükran *Luigi Einaudi*'nin şükranıdır ki, o da milletlerarası ün sahibi bir üstattır. *Luigi Einaudi*, *De Viti*'nin "*Opus Magnum*," u olan maliye ilmi kitabının üçüncü İtalyan tabına giriş olarak anılmağa değer sahifeler yazdı. Elimde *De Viti*'nin kitabının *Einaudi*'nin girişini ihtiva eden yalnız almanca tercümesi olduğundan, şu satırları almanca tercümeden alıyorum: «Son otuz yıl içinde malî meselelerle uğraşmış olan bizler, onu daima üstat bildik. Şüphé yoktur ki, onun bu mevkiî herkes tarafından kabul edilivermişti. Malî mesele ile uğraşan bir kimse her vakit diğer müelliflerin fikrini araştırmıyacaktır. Fakat hemen hemen hiç bir vakit o kimseyi şu sorgu rahat bırakmıyacaktır: *De Viti* bu hususta ne düşünüyor? [2].»

De Viti'nin ilmî telifinin iki esaslı çizgisini meydana koymam lâzımgelir.

Maliye ilmi, *De Viti*'ye göre, *hakikî bir ilimdir*, yoksa bir sanat değil; bir memleketin yahut bir çok memleketlerin siyaset, tarih ve mevzuatına taallük eden bir çeşit çeşit malûmat ve düşünceler mecmuası, kanun yapanların ve idare edenlerin kullanacağı bir kamın ve evamir fihristi değildir. *De Viti*'ye göre, maliye ilmine ilmî mahiyet iktisat ilminden gelir, o derecede ki, *De Viti* maliye ilmini göstermek için «Malî İktisat» tâbirini çok sever idi: Malî İktisat, *De Viti*'ye göre, sırf iktisada benzer bir nevi sırf maliye idi. İlmî mahiyeti en şüpheli olan şubelerin, bu şubelere hasredilen bir kitabın kabında ve unvanında, «ilim» adını takınmak ihtiyacını duyduklarına dikkat edilmiş olacaktır: Maliye ilmi, idare ilmi, siyaset ilmi gibi... Aksine olarak bir iktisat kitabı üzerinde "İktisat ilmi," unvanı, ne de bir fizik kitabı üzerinde "Fizik ilmi," unvanı hiç bir vakit okunmıyacaktır.

Diğer mülâhaza *De Viti*'nin düşüncelerini beyan etmek ve birbirine bağlamak hususunda üstün tuttuğu tarza taallük eder. *De Viti* sıkı bir mantıkçı ve sade bir yazardır. Bütün ikinci derecede ve teferruatı olan meseleleri kendi isteğiyle bir tarafa bırakır.

Eserleri geometrik yapılar intibasını bırakmaktadır. Ve bunlar iyi tetkik edildikleri vakit artık unutulmazlar.

De Viti'nin ilk yaydığı eser (1885) - bir az evvel söylediğim gibi - iktisat ilmine aittir: « *Moneta e Prezzi* »; bu eser para miktarına müteallik teorinin kuvvetli bir müdafaasıdır ve iktisadî buhranlarla da uğraşmaktadır [3].

1888 de, âmme maliyesinin açıktan açığa ilmî bir tetkiki imkânını isbat eden âmme maliyesi teorisi üzerinde ilk mülâhazalarını yaydı [4]. *E. Sax*'m eseri « *Grundlegung der theoretischen Staatswirtschaft* » tam bu sırada çıkmış idi (1887). *De Viti* bunu haber aldığı vakit bir an için o cesaretinin kırıldığını, zira her iki müellifin fikirleri aynı mevzua taallük ettiklerinden bir az birbirlerine benzetilebileceklerinden ve o vakit intihal ile itham edileceğinden korkmuş olduğunu, fakat *Sax*'m eserini okuduktan sonra, bu eserin asıl kendi eserile ortak hiç bir şeyi olmadığını görür görmez rahatlandığım bana mahremane söyledi.

On sene sonra, daha evvel " *Giornale degli Economisti* „ ye soktuğu üç denemeyi tek ciltte yaydı. [5] Bunlardan biri, " *Le teorie economiche di Antonio Serra* „ (Antonio Serra'nın İktisadî Teorileri), iktisadî doktrinler tarihine; diğeri, " *Contributo alla teoria del prestito pubblico* „, âmme istikrazları teorisine ve pek orijinal olan üçüncüsü " *Entrate patrimoniali e demanio* „, devlet âmme emlakile hususî emlakine dairdir. Aynı yıl (1898) içinde en ünlü İtalyan ilim akademiyası olan " *La Regia Accademia dei lincei* „ nin zabıtlarında " *La funzione della banca* „ (Bankanın gördüğü iş) üzerinde denemesi çıktı. Bu deneme bir takım ilâvelerle cilt halinde gerek İtalyanca olarak Einaudi yayın evi, gerekse Almanca olarak Springer yayın evi tarafından tekrar yayıldı. Fakat *De Viti* nin kırk yıllık düşünce ve öğretmesinin meyvalarını ihtiva eden şaheseri, *maliye ilmi kitabı*'dır.

De Viti için her vakit değerli olan bir fikir: Âmme maliyesinin devletin siyasî bünyesine bağlı olduğu fikri, onun doktrinine hâkimdir. Tarihin seyri içinde bir çok hükümet şekilleri görülmüşlerdir. Fakat iki en önemli şekil, *De Viti*'ye göre şunlardır:

1) *İnhisarcı devlet* şekli; bu şekilde âmme masraf ve varidatına karar verme işi kendini, sırf kendi menfaatlarını kovalamağa

3) *A. De Viti De Marco: Moneta e prezzi (Monnaie et Prix)*, Città di Castello 1885.

4) *Il carattere teorico dell'economia finanziaria (Le caractère théorique de l'économie financière)*, Roma 1888.

5) *Saggi di economia e di finanza (Essais d'économie et de finance)*, Roma 1898.

veren imtiyazlı bir sınıfın, hulâsa bir oligarşi'nin elinde toplanmıştır.

2) Diğer şekil *kooperatif devlet* şeklindedir ki, burada mükellefler kitlesi ile devlet hizmetlerinden faydalananlar kitlesi aynıdır. Bütün vatandaşlar âmme kuvvetine ortak olurlar ve vergi yükünün nasıl bölünmesi lâzımgeliğine ve hasılatının nasıl kullanılması lâzımgeldiğine karar verirler: artık hüküm eden imtiyazlı bir zümre ile hükmedilen cemiyet arasında zıddiyet yoktur.

Maliye sistemi *De Viti* tarafından teferruatile tetkik edildi ve patrimuandan gelen varidat, harç, vergiler, âmme borçları üzerinde klâsik olarak kalacak sahifeler yazdı. *De Viti*'nin mümtaziyet ve hususiyetine son delillerden biri, *Duncan Black* tarafından gelir vergilerinin inikâsından bahseden bir ciltte getirilmiştir. *D. Black*, vergilerin inikâsı teorisinin *De Viti*'nin eseri sayesinde ehemmiyetli bir surette ilerlediğini tanımaktadır. Gerçekten, geleceğe bağlı verginin inikâsı teorisinin - *De Viti*'nin dediği gibi - "verginin mükellefler ve cemiyet için bir servet ziyayı gösterdiğini inanmağa doğru umumî bir temayülü,, var idi. Halbuki, vergi hasılatı zayıf olmuş değildir ve devletin bu hasılatı nasıl sarfettiğini görmek lâzımdır. *De Viti* şöyle devam ediyor: "Vergilerin doğrudan doğruya ve zarurî tesiri, iktisadî malların mükellefler tarafından da talebi eğrilerini değiştirmesidir. Ve bu hal fiatlar sisteminde yukarı ve aşağı doğru bir takım değişiklikleri tazammun eder». *Black*, sözlerini şu ifade ile bitiriyor ki, bu ifade o kadar seçkin bir yazar tarafından beyan edildiğinden dolayı bana son derece ehemmiyetli görünmektedir: «*De Viti*'nin eserinin âmme maliyesi müellifleri için çok büyük bir münebbih olduğu sabit oldu [6].»

Gelecekte *De Viti*'nin bazı fikirleri hakkında belki bir takım tenkitler ileri sürülebilecektir. Meselâ *Edwin Seligman*'m eserlerinden sonra o kadar alışık olduğumuz âmme fiyatı kavramı üzerinde şüsması belki doğru bulunmayacaktır.

Diğer bazı müellifler, mütenasip vergi lehindeki fikrine ortak olmak istemeyeceklerdir. Vergi vermede adalet ideali - ki şüphesiz değişici ve bundan başka objektif bir suretle tarifi imkânsızdır - maliye nazariyecisini alâkadar eder. Tarihî bir devirde hâkim olan ideali kanun yapan üzerinde dayanılmaz bir tazyik yapabilen ve bunun neticesi olarak müsbet maliye sistemleri'nin bünyesine tesir

edebilen bir vakı'adır. İmdi âmme hissiyati müterakki vergiye doğru çevrilmiştir.

Fakat *De Viti* gibi bir âlimin tefekkürünün meyvesi malî düşünce için kat'i bir kazançtır. Eğer maliye sistemlerinin mahiyetini, sebepleri ve neticeleri anlamak istenilir ise, her vakit kitabına başvurmak lâzımgelecektir.

* *
*

De Viti'nin hayatım anlatmak kolaydır. 30 Eylül 1858 de Lecce de doğmuştur. 1881 de Roma Üniversitesi Hukuk Fakültesinden doktor diplomasını aldı. Şunu da kaydedeyim ki, arkadaşları arasında *Maffeo Pantaleoni* bulunuyordu ve ikisi arasında Üniversite sıralarında başlıyan ve hayatlarının sonuna kadar süren bir dostluk kuruldu.

De Vitti, doktorasını elde ettikten iki sene sonra (March'da) Camerino serbest Üniversitesinde iktisat dersi vermeğe çağrıldı. Camerino İtalyanın ufacık fakat çok tanınmış bir Üniversitesi olan, küçük bir şehirdir. Zira bir çok seçkin âlimler ilmî mesleklerine burada başlamışlardır. *De Vitti* de, diğerleri gibi, burada uzun zaman kalmadı ve birbiri arkasından Macerata ve Pavie Üniversitelerine geçtikten sonra, genç yaşında İtalyada en çok göz dikilen Roma Üniversitesine erişmek bahtiyarlığına erdi: buraya, 1887 de 29 yaşında girdi. Burada fasılasız 1931e kadar ders verdi. O yıl, İtalya hükümeti Üniversite profesörlerini fasist partisine, gençliği faşist programına göre yetiştirmek vecibesini tazammun eden, sadakat yemini etmeğe davet etti. *De Viti*, bir Üniversite Profesörüne zarurî olan düşünce ve söz hürriyetinin siyasi bir partiye sadakat yemini ile uzlaşamayacağını sükün ve matanetle beyan ettiği bir mektupla istifasını gönderdi.

De Viti Üniversiteye son derece bağlı, derslerinde eşi az bulunur bir vuzuh olan, talebelerinin iyi yetişmesi için son derece tasa çeken örnek bir Profesör oldu. Fasılasız tefekkür eder ve düşüncelerini durmaksızın kemale erdiriridi. İstinsah edilen ve tarafından bir çok defalar düzeltilen derslerini "Bir talebe tarafından toplanan ve Profesör tarafından gözden geçirilen dersler," mahviyetli unvanı altında ancak 1923 de bastırmağa karar verdi.

7) *Mazzola*: I dati scientifici della finanza publica (Les données scientifiques de la finance publique), Roma 1890.

8) *De Viti*: Un trentennio di lotte politiche (1894-1922) (Trente années de luttes politiques), Roma 1930, Sahife XXI+480.

1929 da ikinci tabı «*I primi principi dell' economia finanziaria*» (Malî İktisadın ilk prensipleri) unvanı altından çıktı. "Sonuncu," adını verdiği üçüncü bir tab Prof. *Einaudi*'nin oğlu tarafından bastırıldı. Bunu, eserin Almanca, İngilizce ve İspanyolca tercümeleri takip ettiler. Kitabını öğrencilerine armağan etti: "Bu cildi kırk yıllık öğreticiliğimde birbiri arkasından en tesirli iş ortaklarım olmuş olan Roma Üniversitesi öğrencilerime armağan ediyorum.,,"

1890 dan 1913 e kadar «*Giornale degli economisti*» nin idaresinde *Maffeo Pantaleoni*' nin iş ortağı oldu. Bu devir mecmuanın altın devri oldu. Mecmua milletlerarası bir sıra tutmakta geçikmedi ve haklı olarak ün aldı. Mecmuanın idaresinde *De Viti*'nin Pavie Üniversitesinin Maliye ilmi kürsüsünde halefi olan *Ugo Mazzola* dahi vardı. *Mazzola* son derece orijinal bir sırf maliye eserinin müellifidir [7] Yazık ki, genç yaşta öldü. Bu üç müdürden başka *Pareto*, *Barone*, *Martello* ve diğer yüksek iktisatçılar, bunların arasında *Edgeworth* bu mecmuada iş birliği ediyorlardı. Bu mecmua yalnız bir sırf ilim laboratuvarı değil, aynı zamamanda iktisadî ve siyasî hürriyet kürsüsü oldu. *De Viti*'nin siyasî nutukları 1930 da 500 sahifelik büyük bir ciltte toplandı [8]

Filî bir surette siyasette çarpıştı. Gallipoli seçim dairesinin 1908 den 1921 e kadar parlamentoda mebusu oldu. Aslında nizam taraftarı, fakat aynı zamanda millî geliri ve işçi sınıflarının yaşayış seviyesini iyileştirmeye doğru giden ıslahata taraftar bir sol liberali idi. Resmî surette radikal partisine mensup idi.

Umumî hürriyet ve halkın yükselmesi davasını durmaksızın müdafaa etti ve imtiyaz ve inhisarın amanvermez bir düşmanı oldu. Faşizmin iktidara gelmesiyle *De Viti* için, halk tarafından seçilecekleri yerde kükümet tarafından tayin edilen meb'uslar meclisinde artık yer olmadığı anlaşılır.

Birinci dünya harbi devrinde İtalyanlarla İngilizler arasında rey birliği ile, iki milletin silâhlarının zaferini arzu eden bütün şahıslardan teşekkül etmiş Londra İngiliz - İtalyan komitesinin benzeri olan İtalyan - İngiliz komitesinin reisi seçildi.

Çok zengin toprak sahibi olduğundan, diğer iş ve vazifeleri imkân verdiği vakit, en mükemmâl ziraî usullerle işlenen toprakları şahsen idare ediyordu. Üniversite öğreticiliği vazifeleri ve siyasî mecburiyetleri kendisini Romaya bağlamadıkları zaman, Pouillesdeki arazisine giderdi ; ziraat işleri kendisine alâ bir tecrübeye, halbuki vergi, hususile arazi vergisi hususunda hazine ile münakaşaları kendisine âmme maliyesinin organizasyonu üzerinde etraflıca düşünmeğe vesile verirdi.

Asil bir ailedendi (Marki idi); tavır ve tarzlarında da asil olan *De Viti* ruhça da asil idi ve onunla sık görüşmek imtiyazına nail olanların onu sevmemek ve ona hayran olmamak ellerinden gelmezdi.

Onu son defa, iki buçuk yıl evvel, Romadaki evinde ziyaret ettiğim zaman, şu sözleri söyledi: "Evvelce yaşamağı pek arzu etmiyordum, fakat şimdi yaşamak isterim, çünkü bu büyük insanlık hailesinin nasıl biteceğini görmek merakındayım,, Harp bitinceye kadar yaşamak ona nasip olmadı. Fakat harbin nasıl çözüleceğini sezme tesellisine nail oldu.

Çeviren : Dr. Rüştü Adak,

Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci

Ğıda maddeleri ve ziraat ham maddeler. Dünyanın muhtelif kı-sımlarında istihsal ve istihlâk (1934-1938). Roma (İnstitut İnternational d'Agriculture) 1942.-223 Sayfa. Fiyatı : 25 lîret.

Bu kitap bir çok alâkalı rakamlar ve müşahedeler ihtiva etmektedir. Kitabın merkez sıklığı ikinci kısımdadır. Burada, dünyanın mühim memleketlerinde muhtelif ziraat mahsullerinin istihsal, ticaret, istihlâk ve fiyatları hakkında teferruatlı istatistikler verilmektedir; bu kısmı bazı ziraat mahsullerinin milletlerarası mübadelesinin tasviri takip etmektedir. Daha yukarıda da mahsullerinin Devletler arasında tevzii, istihsali ve istihlâki tetkik edilmiştir.

Böyle bir tetkikin bilhassa harp zamanlarında rastlıyacağı güç-lüklere rağmen teslim etmek icabeder ki, mevzu mümkün olduğu kadar tam olarak kucaklanmıştır. Bazı tahmin ve istatistikleri meş-kük karakterinden tamamamile haberdar olan müellifler, metodolojik meseleler hususunda, lâzım gelen ihtiyatı okuyucuya daima tavsiye ederek, tâtminkâr sureti hallere varmışlardır. Hayvancılık sahasında istihsalâtın yekûnunu bulmak ve umumî olarak ziraat mahsullerinin istihsal ve istihlâkinin nakdî kıymetini tespit etmek bu meseleler arasındadır. Her ne kadar Enstitünün kullandığı meototlar münakaşa götürürse de, bunların kuvvetli delillere istinat ettiğini kabul etmek lâzımdır.

Kitapta bahis mevzuu edilmeyen ehemmiyeti haiz ziraî mahsuller pek azdır (meselâ, meyva, zerzavat, yumurta ve deri gibi). Diğer mahsuller kitapta teferruatlı olarak incelenmiş ve şayanı takdir bir surette tahlil edilmiştir. Stokların hareketini takip etmenin imkânsızlığı, istihlâk istatistiklerinin şeklinin bozulmasına (delorme olmasına) sebebiyet vermektedir. Sinaî bir şekil değiştirmeden geçtikten sonra ihraç edilen mahsullerin istihlâki için de aynı şeyi söyleyebiliriz. (İsviçre gibi bir memleketin kakao istihlâkını ele alalım; bu memlekette çikolata ihracatı nazarı itibara alınmadığı takdirde, kakao istihlâki zahiren pek yüksek görünecektir.) İşaret etmek istediğimiz bir diğer nokta, nüfus başına istihlâk istatistiklerine dairdir. Kahve, çay, tütün ve şarap gibi maddelerde, eğer mutlak rakkamlar, yalnız bu nevi metalleri istihlâk edebilecek yaşa gelmiş olanlar yerine, vasat nüfusa teşmil edilirse, yanlış bir fikir hasıl olabilir. Muhtelif memleketlerin nüfuslarının cinsiyet ve bilhassa yaş bakımından terkiplerini nazarı itibara almak pek lüzumludur. Meselâ: Fransada umum nüfusun % 24 ünü, İtalyada ise % 30 unu teşkil eden çocukların nisbeti, mevzuubahs mahsullerin istihlâkinin mutlak yekûnuna tesir edecektir.

Son olarak dokunacağımız bir diğer nokta, kitapta Türkiye'nin her defasında Asyalı memleketler arasında gösterilmiş olmasıdır. Halbuki uzun zamandanberi, Almanyanın, Milletler Cemiyetinin neşriyatında ve diğer resmî neşriyatta Türkiye bir Avrupalı memleket olarak tasnif edilmektedir.

Tekrar edelim ki, Beynelmîl Ziraat Enstitüsünün neşrettiği, kendini "çok çapraşık bir sahada ilk deneme," olarak vasıflandıran bu eser, ciddi ve derin bir tetkik mahsulüdür, ve ziraî politika, devletlerarası ticaret ve iktisadî coğrafya mevzularına alâka duyan herkesin teşekkür ve dikkatine lâyıktır.

Prof. Dr. F. Neumark